

ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่วังหน้า (พ.ศ. ๒๕๓๐ - ปัจจุบัน)

ภายหลังการเสด็จทิวงคตของ**สมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ หลังจากนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ขึ้นแทนตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ในช่วงระยะเวลาต่างๆ ที่สำคัญ ตามลำดับ ดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ โปรดฯ ให้ใช้พื้นที่พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) เขตพระราชฐานชั้นกลาง ประกอบด้วย พระที่นั่งอัครวิจิตรวิชัย พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ และพระที่นั่งคิวโมกขพิมาน ใช้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ย้ายมาจากมิวเซียมหลวง ในพระบรมมหาราชวัง

พ.ศ. ๒๔๔๐ โปรดฯ ให้รื้อป้อมและกำแพงพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) เขตพระราชฐานชั้นนอกด้านตะวันออกและด้านเหนือเพื่อปรับปรุงเป็นสนามหลวง คงเหลือเพียงพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า) สร้างอาคาร ๓ หลังเพื่อใช้เป็นที่ว่าการกระทรวงธรรมการ ซึ่งมีการใช้เป็นทางการ นับแต่ พ.ศ. ๒๔๔๙ หลังจากนั้น ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ กระทรวงธรรมการได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ริมคลองโอ่งอ่าง ส่วนอาคาร ๓ หลังที่ว่างลง ใช้เป็นที่ว่าการศาลข้าหลวงพิเศษกระทรวงยุติธรรม และศาลฎีกา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ใน พ.ศ. ๒๔๘๗ กระทรวงคมนาคมย้ายไปสำนักงานใหม่ที่อาคารถนนราชดำเนินนอก ดังนั้น อาคาร ๓ หลังที่สร้างไว้แต่เดิมจึงว่างลง และใช้เป็นโรงเรียนสวนกุหลาบไทย หอศิลป์ และโรงเรียนศิลปศึกษา ภายหลัง เมื่ออาคารทั้งหมดทรุดโทรมลง จึงรื้อออกแล้วสร้างเป็นอาคารโรงละครแห่งชาติ และมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการโดยจอมพล หลวงวิบูลสงคราม (แปลก ขีตติระกุล) นายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

ใน พ.ศ. ๒๕๐๖ สร้างข้างอาคารหมู่พระวิมาน ได้มีการก่อสร้างอาคารจัดแสดงด้านทิศเหนือ คือ อาคารประพาสพิพิธภัณฑ์ และอาคารจัดแสดงด้านทิศใต้ คือ อาคารมหาสุรสิงหนาท และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารดังกล่าวใน พ.ศ. ๒๕๐๐

ปัจจุบัน พื้นที่พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) มีการใช้พื้นที่เป็นส่วนราชการของกรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร คณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นต้น

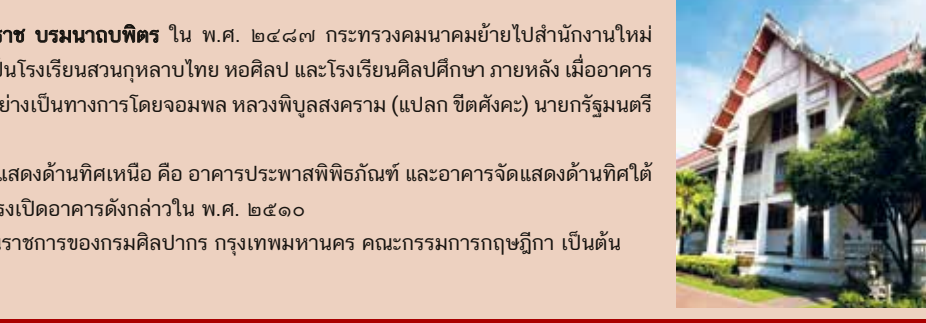
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานหมู่พระที่นั่งอื่นๆ ในพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับพระนคร และเสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

หลังจากนั้น จึงมีการสร้างโรงราชรถหลังใหม่ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ เพื่อเก็บรักษา และจัดแสดงราชรถพระยานมาศ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้อง

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ นายบริดี พนมยงค์ สถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองโดยใช้พื้นที่บริเวณโรงทหารราบที่ ๑๑ เป็นพื้นที่จัดสร้าง

บริเวณรอบวัดบวรสถานสุทธาวาส ใช้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนนาฏดุริยางคศิลป์ (ปัจจุบัน คือ ที่ตั้งของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์)

ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ มีการซ่อมแซมปรับปรุงอาคารกระทรวงยุติธรรม และใช้เป็นที่ว่าการกระทรวงคมนาคม

ความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่วังหน้า (พ.ศ. ๒๕๓๐ - ปัจจุบัน)

การศึกษาทางโบราณคดี บริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

ใน พ.ศ. ๒๕๔๕ กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการอนุรักษ์และพัฒนาพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) เพื่อเฉลิมพระเกียรติในวาระอันเป็นมงคลยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๔ พรรษา และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา

ในการดำเนินงานของโครงการฯ มีวัตถุประสงค์ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) อันประกอบด้วย การสำรวจและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารชั้นปฐมภูมิ เอกสารชั้นทุติยภูมิ แผนที่ แผนผัง ภาพถ่ายในอดีต ฯลฯ การสำรวจด้วยเทคโนโลยีทางด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์ อาทิ การสำรวจทางสารสนเทศภูมิศาสตร์เพื่อศึกษาการใช้พื้นที่ในอดีต (GIS) การสำรวจโครงสร้างโบราณคดีใต้ดิน ด้วยเทคนิคเรดาร์ทะลุมวลิก (GPR) การถ่ายภาพสามมิติร่องรอยของโบราณสถาน ฯลฯ โดยข้อมูลที่ได้รับเหล่านี้ใช้เป็นข้อมูลเพื่อการประเมินศักยภาพพื้นที่ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดี ซึ่งจากการดำเนินงานขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) พบว่า หลักฐานทางโบราณคดีที่พบบางส่วนสอดคล้องกับข้อมูลในภาคเอกสาร และพบหลักฐานใหม่ที่ไม่ปรากฏกล่าวถึงในเอกสารทางประวัติศาสตร์ นับเป็นหลักฐานสำคัญในการวิเคราะห์แปลความทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

การดำเนินงานขุดค้นทางโบราณคดีในบริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ซึ่งทั้งหมดอยู่ในพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พระนคร เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน แบ่งพื้นที่การดำเนินงานขุดค้นซึ่งบริเวณที่ดำเนินการขุดค้น ดังนี้

บริเวณด้านทิศใต้ของพระที่นั่งอัครวิจิตรวิชัย (พ.ศ. ๒๕๔๕) พบแนวโบราณสถานด้านทิศตะวันออกและตะวันตก สันนิษฐานว่าเป็นตำแหน่งที่ตรงกับตำแหน่งของอาคารและถนน หรืออาจเป็นหอพระที่สร้างคู่กับหออุรุในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชเจ้า มหาศักดิพลเสพย์ (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๗๕) แนวท่อประปา ระบบสาธารณูปโภคของพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีอื่น ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม เหยือกชามดินเผา แก้ว ยุทโธปกรณ์ทางการทหาร ฯลฯ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕

บริเวณสนามหญ้าหน้าโรงราชรถ ข้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ รวมถึงด้านข้างพระที่นั่งมังคลาภิเษก (พ.ศ. ๒๕๔๖) พบแนวฐานโบราณสถาน ซึ่งตรงกับแผนผังพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นตำแหน่งของโรงทหารที่สร้างขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว - รัชสมัยสมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ทั้งยังพบแนวทางเดินและแนวรางน้ำก่อด้วยอิฐ แนวท่อประปาที่เป็นส่วนของระบบสาธารณูปโภคของพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ มีลักษณะใกล้เคียงกันกับหลักฐานประเภทเดียวกันที่ขุดค้นพบใน พ.ศ. ๒๕๔๕

บริเวณสนามหญ้าหน้าโรงราชรถ ข้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ (พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๔๘) การขุดค้นในครั้งนั้นพบแนวโบราณสถานของโรงทหาร ถนนปูด้วยอิฐ ถนนปูด้วยหิน แนวท่อประปาสาธารณูปโภค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๗๐ ซึ่งต่อเนื่องกับที่พบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ และ ๒๕๔๖ แนวสิ่งก่อสร้างคล้ายกำแพงอิฐที่มีการฝังท่อน้ำดินเผา และดีไม่กระบอกเป็นกรอบโดยรอบ ทั้งยังพบหลักฐานทางโบราณคดีประเภทภาชนะดินเผา ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม บรรจุภัณฑ์ทำด้วยแก้ว ยุทโธปกรณ์ทางการทหาร ฯลฯ หลักฐานเหล่านี้มีรูปแบบศิลปกรรมจีน (อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕) และศิลปะตะวันตก (พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

นอกจากนี้ ในปีงบประมาณ ๒๕๔๘ ยังได้มีการขุดค้นทางโบราณคดี บริเวณลานจอดรถ ใกล้วัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า) ซึ่งได้พบหลักฐานสิ่งก่อสร้างอิฐสอปูน แผ่นหินสลักลวดลาย ศิลปะจีน (พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕) และโบราณวัตถุอื่นๆ

การศึกษาทางโบราณคดีบริเวณพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

วัตถุที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี

ชิ้นส่วนปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรม ศิลปะจีน (พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕)

แผ่นป้ายหินอ่อน สลักข้อความ "..ลสมุทฯ"

ชิ้นส่วนปูนปั้นประดับสถาปัตยกรรมตกแต่งลายประจำยามก้ามปู

เศษเครื่องถ้วยดีพิมพ์ลายจากแหล่งเตาเผาในยุโรป

เศษเครื่องถ้วยจีนเขียนลายคราม (อายุราวช่วงต้น - กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕)

ประติมากรรมดินเผาเคลือบเขียนสีรูปเบ็ด

ปืนทามแล่น

วัตถุที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดี

อาคารที่สร้างขึ้นหรือย้ายมาภายหลัง (หลัง พ.ศ. ๒๕๓๐)

อาคารที่สร้างขึ้นในยุควังหน้า (ก่อน พ.ศ. ๒๕๓๐)

- ๑. วัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า)
- ๒. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์
- ๓. พระที่นั่งคิวโมกขพิมาน
- ๔. หมู่พระวิมาน
- ๕. คำนวณแดง (สร้างในพระบรมมหาราชวัง)
- ๖. พระที่นั่งอัครเสนาขุนสุรณ
- ๗. หอแก้วศาลพระภูมิ
- ๘. พระที่นั่งมงคลภิเษก
- ๙. เถงนิกรจาขบริหาร

สถานที่สำคัญในเขตพระราชวังบวรสถานมงคล

พระราชวังบวรสถานมงคล [วังหน้า]

พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

คำว่า "วังหน้า" เป็นคำที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีความหมาย ๒ นัย ได้แก่

นัยที่ ๑ หมายถึง ผู้ดำรงพระอิสริยยศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งมีความสำคัญรองลงมาจากพระมหากษัตริย์

นัยที่ ๒ วังหน้า พระราชวังที่ประทับของผู้ดำรงพระอิสริยยศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระนามทรวงสิ้นนิชฐานสาเหตุที่เรียกพระราชวังที่ประทับของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า "วังหน้า" เพราะตั้งอยู่ด้านหน้าพระราชวังหลวง อันมีที่มาจากลักษณะการจัดชบวนทัพออกรบที่แบบแผนให้ทัพของพระมหากษัตริย์ออกเป็นทัพหน้า เรียกว่า "ฝ่ายหน้า" และเรียกวังที่ประทับของแม่ทัพว่า "วังฝ่ายหน้า" และยังเป็น "วังหน้า" ในที่สุด

นอกจากวังหน้าแล้ว ในสมัยอยุธยายังปรากฏธรรมเนียมการตั้งวังหลัง ซึ่งเป็นที่ประทับของผู้ดำรงพระอิสริยยศกรมพระราชวังบวรสถานมิชข โดยตั้งอยู่ด้านหลังพระราชวังหลวง จึงเรียกทั้งเจ้าผู้ครองวังและวังที่ประทับว่า "วังหลัง" เช่นเดียวกับ "วังหน้า" ธรรมเนียมการตั้งวังหน้าและวังหลังนี้สืบทอดเนื่องมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

การสถาปนาตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในประวัติศาสตร์ไทย

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือชานพระนามสามัญว่า "วังหน้า" ตำแหน่งพระมหากษัตริย์ทายาท มีความสำคัญรองจากพระเจ้าแผ่นดิน และมีพระราชอำนาจรักษาพระนครได้ทั้งหมด

ในสมัยอยุธยา ปรากฏหลักฐานประวัติศาสตร์จากกฎมนเฑียรบาลในหนังสือ กฎหมายตราสามดวง ระบุถึงการกำหนดฐานะของเจ้านายชั้นสูงโดยลำดับ ยังผลต่อธรรมเนียมโบราณราชประเพณีของการสืบราชสันตติวงศ์ ความตอนหนึ่งว่า

"... กำหนดพระราชกฤษฎีกาโดยการทรงพระกรุณา พระราชบิดา พระราชอนุชาเกิดด้วยพระอัคมเหสี คือ สมเด็จพระพุทธเจ้า อันเกิดด้วยแม่ทัพเมืองแปนพระมหาอุปราช เกิดด้วยลูกหลวง กินเมืองเอก เกิดด้วยหลานหลวง กินเมืองโท เกิดด้วยพระสนม เปนพระยาวราช..."

จากหลักฐานดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงพระอิสริยยศของเจ้านายที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในฐานะรัชทายาท คือ พระราชกุมารที่มีพระมารดาเป็นพระอัคมเหสี ทรงดำรงพระอิสริยยศเรียกว่า "สมเด็จพระพุทธเจ้า" ซึ่งปรากฏหลักฐานจากพระราชนิพนธ์พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเพียงครั้งเดียวในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ปีที่ ๒ ได้ทรงสถาปนา "สมเด็จพระนพพุทธเจ้าในที่อุปราช" เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๗ และโปรดให้เสด็จขึ้นปกครองเมืองพิษณุโลก

อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตว่าต่อมาภายหลังพระยุคลการที่จะทรงสถาปนาเป็นรัชทายาทนั้น ปรากฏหลักฐานเรียกว่า "พระมหาอุปราช" ทั้งสิ้น และการสถาปนาตำแหน่งพระมหาอุปราช มีทั้งพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ สมเด็จพระอนุชาธิราช พระญาติวงศ์ ข้าราชการ และสามัญชนต่อมาถึงรัชกาลสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๑ (พระมหาธรรมราชา) ปรากฏหลักฐานว่า **สมเด็จพระนเรศวรมหาราช** พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระมหาอุปราช ประทับ ณ พระราชวังจันทน์เกษม ซึ่งตั้งอยู่หน้าพระราชวังหลวง จึงเกิดธรรมเนียมเรียกพระมหาอุปราชว่า "ฝ่ายหน้า" และเรียกที่ประทับว่า "วังหน้า" นับแต่นั้น

ถึงรัชกาล**สมเด็จพระเพทราชา** ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงตั้งหลวงสรศักดิ์ บุตรบุญธรรมเป็นพระมหาอุปราช ประทับที่วังหน้า และทรงตั้งนายจันทรสุริย์ ผู้มีความซื่อสัตย์ให้ดำรงสมบัตินั้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระราชทานวังหลังให้เป็นที่พัก และทรงบัญญัตินามเรียกสังกัดวังหน้าว่า "กรมพระราชวังบวรสถานมงคล" เรียกสังกัดวังหลังว่า "กรมพระราชวังบวรสถานพิษณุ" นับจากนี้จึงปรากฏตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในฐานะพระมหากษัตริย์ทายาทเป็นต้นมา

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานว่ามีการสถาปนาตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

- รวม ๖ พระองค์ คือ
๑. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ในรัชกาลที่ ๑
 ๒. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศรสมุห ในรัชกาลที่ ๑
 ๓. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ในรัชกาลที่ ๒
 ๔. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ ในรัชกาลที่ ๓
 ๕. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๔
 ๖. กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ ในรัชกาลที่ ๕

ภายหลังจากที่กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๕ ทิวงคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๘ และโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนารัชทายาทในตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารขึ้นแทน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙

ส่วนตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โปรดเกล้าฯ ให้มีการสถาปนารวม ๓ พระองค์ ตามลำดับ คือ

๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๙
๒. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๗
๓. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

การสถาปนาตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลในประวัติศาสตร์ไทย

ภูมิสถานที่ตั้งของวังหน้าและการใช้พื้นที่ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๓๐)

พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นตำแหน่งด้านหน้าพระบรมมหาราชวัง ระหว่างคลองคูเมืองเดิมกับวัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ด้านทิศเหนือไปทางทิศใต้ จากคลองคูเมืองไปจรดถนนพระจันทร์ และด้านทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก จาริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ไปจนถึงถนนหน้าพระธาตุ

ทำเลที่ตั้งวังหน้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เอาแม่น้ำเจ้าพระยาไว้ทางด้านหลังวัง มีกำแพง ป้อม ประตู คูและถนนล้อมทั้ง ๔ ด้าน แบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น ๓ ส่วน คือ พระราชวังชั้นนอก พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกและทางทิศเหนือ เป็นที่ตั้งกำแพง ประตู ป้อม และอาคารสถานที่ในราชการของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระราชวังชั้นกลาง ตั้งอยู่บริเวณส่วนกลางพระราชวัง เป็นที่ตั้งของพระที่นั่งทั้งพระโรง พระที่นั่งสำคัญ และสถานที่ราชการต่าง ๆ พระราชวังชั้นใน มีพื้นที่อยู่ทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตก เป็นที่ตั้งพระราชมนเฑียรที่ประทับ ตำหนัก และเรือนของฝ่ายใน พระราชวังบวรสถานมงคลสร้างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ครั้งสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ จนกระทั่งยกเลิกตำแหน่งพระมหาอุปราชในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ จึงมีการรื้อถอนอาคาร ปรับปรุงใช้ในราชการอื่น ๆ คงเหลือแต่พระราชมนเฑียรสถานที่ประทับของพระมหาอุปราช และพระที่นั่งสำคัญ ดังนี้

◀ **พระที่นั่งวิมลิกษิตาน** สร้างในสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เป็นพระที่นั่งเสด็จออกจากราชการ และใช้เป็นที่สนทนาที่บำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ ลักษณะเป็นพระที่นั่งไม้ ทรงโถง ไม่มีฝา เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทสวรรคต ได้ใช้เป็น邸พระบรมศพ ต่อมาสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ โปรดให้ปรับปรุงเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ทรงโถง ใช้ในราชการและการบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ และต่อมาเป็นที่ตั้งพิพิธภัณฑสถานในรัชกาลที่ ๕

▲ **พระที่นั่งพุทธาสนาราย** เดิมชื่อพระที่นั่งพุทธาสนาราย หรือพระที่นั่งพุทธาสนาราย สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างอุทิศถวายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ ที่ทรงอัญเชิญมาจากเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ ต่อมามีการซ่อมบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ แต่ยังคงรักษาแบบแผนสกุลช่างวังหน้าครั้งรัชกาลที่ ๑ ไว้ ได้แก่ เครื่องบนตกแต่งเครื่องระยงภา หน้าบันจำหลักไม้รูปพรหมพินาศ ภายในเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภาพเทพชุมนุมและพุทธประวัติ มีมโหรีข้างรัชกาลที่ ๑

▼ **พระที่นั่งอัครวิจิตร** เป็นพระที่นั่งท้องพระโรง ตั้งอยู่บริเวณมุขหน้าหมู่พระวิมาน สร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ ที่บริเวณซาลาห้านามุขท้องพระโรงเดิมสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐทรงโถง ชั้นเดียว เครื่องบนไม้ตกแต่งเครื่องระยงภา หน้าบันสลักรูปเทวดานั่งแท่น ด้านข้างเชื่อมต่อ กับหอขนาดเล็ก ๒ หอ หลังคาเป็นทรงเก๋งจีน หอหลังเหนือไว้พระอิฐ หอหลังใต้ประดิษฐานพระพุทธรูป ปัจจุบันเหลือแต่หอ ด้านทิศใต้ และเปลี่ยนเป็นหลังคาทรงจั่ว ภายในตอนท้ายพระที่นั่งเป็นที่ตั้งพระที่นั่งบุษบกเกสร ที่ประทับว่ราชการของพระมหาอุปราช

▲ **หมู่พระวิมาน** คือ พระราชมนเฑียรที่ประทับในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สร้างขึ้น เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๓๒ ประกอบด้วย หมู่พระที่นั่งรวมทั้งสิ้น ๑๑ หลัง ตัวพระวิมานสร้างเรียกกัน ๓ หลัง ตามคติที่ประทับ ๓ จุด หลังทิศใต้มีชื่อว่าพระที่นั่งวันรัตพิมาน หมายถึง ที่ประทับในฤดูฝน หลังกลางชื่อพระที่นั่งวายุสถานอมเรศ หมายถึง ที่ประทับในฤดูหนาว และหลังทิศเหนือชื่อ พระที่นั่งพรหมมเสถียร หมายถึง ที่ประทับในฤดูร้อน

ภูมิสถานที่ตั้งของวังหน้าและการใช้พื้นที่ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๓๐)

► **พระที่นั่งอัครราชานุสรณ์** เดิมชื่อพระที่นั่งวันจันทร์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้หลวงชาติเสนี (ทัต) สร้างเป็นพระราชมนเฑียรที่ประทับ ลักษณะเป็นตึก ๒ ชั้น แบบตะวันตก ชั้นล่างใช้เป็นที่อยู่ของพนักงาน ชั้นบนเป็นที่ประทับ แบ่งห้องตามการใช้สอยเป็น ๕ ห้อง ได้แก่ ห้องเสวย ห้องรับแขก ห้องพระบรรทม ห้องแต่งพระองค์พร้อมห้องสงฆ์ ห้องสมุดและห้องทรงพระอักษร ทรงประทับอยู่ต่อมาจนกระทั่งสวรรคต จึงเปลี่ยนชื่อเป็น พระที่นั่งอัครราชานุสรณ์ เพื่อเป็นพระบรรราชานุสรณ์ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

◀ **พระตำหนักแดง** สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๑ เดิมตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุรางค์ฯ ต่อมาเป็นที่ประทับของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีในรัชกาลที่ ๒ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ย้ายไปปลูกที่พระราชวังเดิมกรุงธนบุรี จนกระทั่งสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีสวรรคต จึงรื้อพระตำหนักไปถวายวัดเขมาภิรตาราม เมืองนนทบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบรรราชภิเษกแล้ว จึงโปรดให้ย้ายพระตำหนักส่วนนี้เคยประทับ มาตั้งที่พระบวรราชวัง ในรัชกาลที่ ๔

▲ **แก่งนุกิจราชบริหาร** สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของพระที่นั่งบวรวิจิตร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระวิสุตราช (มลิ) สร้างที่บริเวณด้านหน้าพระที่นั่งอัครราชานุสรณ์ ลักษณะเป็นอาคารเงินชั้นเดียวขนาดเล็ก หลังคามุงกระเบื้องจีน บริเวณจั่ว หน้าบัน และสันหลังคาเขียนสีลายกระบวนจีน ประดับด้านหน้าเป็นประตูบานพับไม้แกะสลักเขียนสีเป็นรูปเครื่องคี่และแจกันปักเครื่องมงคลจีน ภายในเขียนจิตรกรรมฝาผนังทั้งสามด้าน เรื่องพงศาวดารท้องถิ่น มีมโหรีข้างขึ้น

◀ **พระที่นั่งมณฑลภิเษก** สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ เดิมตั้งอยู่หน้ากำแพงด้านหน้าพระที่นั่งอัครราชานุสรณ์ มุมด้านทิศเหนือ เป็นคูกับพระที่นั่งเอกถาวร ซึ่งตั้งอยู่มุมด้านทิศใต้ ลักษณะเป็นตึก ๒ ชั้น ยกพื้นสูง หลังคาทรงจั่ว ล้อมรอบ ๑ ชั้น เรียกโดยสามัญว่า "พระที่นั่งเอน" ใช้สำหรับประทับตากอากาศ

▲ **วัดบวรสถานสุทธาวาส** เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) เดิมเป็นวัดหลวงชื่อ ต่อมาสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์โปรดให้ใช้เป็นสวนเลี้ยงกระต่าย ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์ จึงสร้างเป็นพระอาราม แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จก็เสด็จทิวงคต พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างต่อมาจนแล้วเสร็จในรัชกาลที่ ๔ ปัจจุบันนี้สิ่งก่อสร้างคงเหลือเพียงพระอุโบสถหลังเดียว มีลักษณะเป็นอาคารทรงไทย หลังคาจตุรมุข ฐานยกสูง ๓ ชั้น มีบันไดทางขึ้นทั้ง ๔ ด้าน ผนังด้านในเขียนภาพจิตรกรรมเรื่องตำนานพระพุทธสิหิงค์ พระอดีตพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ ภาพเทพเจ้าในศาสนาฮินดูและการอาวตารของพระนารายณ์

ภูมิสถานที่ตั้งของวังหน้าและการใช้พื้นที่ (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๓๐)

The Front Palace (Wang Na)

The Front Palace, generally known as Wang Na, was originally the residence of Krom Phra Ratchawang Bowon Sathan Mongkol (the second stage dignitary after the King and heir to the throne), who was also known as Wang Na. The title Wang Na originated when King Naresuan the Great was Wang Na (heir to the throne) in the reign of King Maha Thammaracha and took up his residence in the Chankasem Palace, located in front of the Royal Palace. This gave birth to the term Wang Na which means the Front Palace.

During the Rattanakosin Period, the Front Palace was located to the north of the Palace. It consisted of several buildings such as Sisavimokphim Throne Hall, Phuthaisawan Chapel, Issarawinitchai Audience Hall, Phra Wiman Residential Group and Issaretrachanuson Hall, most of them were constructed in different periods. During this period, 5 Wang Na resided in this Palace. In the reign of King Chulalongkorn (Rama V), the position "Wang Na" was abolished, thus the Front Palace was no longer used as Wang Na's residence. The functions of the compound have changed over time through several periods. Some parts were turned into the National Museum, the National Theatre and Thammasat University.

On the Auspicious Occasions of His Majesty the King's 7th Cycle Birthday Anniversary on 5 December 2011 and His Royal Highness Crown Prince's 5th Cycle Birthday Anniversary on 28 July 2013, the Fine Arts Department initiated a project for the conservation and development of the Front Palace in areas under the responsibility of the Fine Arts Department. This has led to the archaeological studies of this compound.

